

Verhaal | Jenny

Jean-Claude van Rijckeghem

Draden maken van ruw katoen gebeurde vroeger met de hand en was tijdrovend. In Engeland werd een machine uitgevonden die draad uit katoen kon trekken en op een spil kon draaien. Dat heette 'spinnen'. Rond 1800 werd de 'Mule Jenny' (Jenny komt van het Engelse woord engine, wat motor betekent) van Engeland naar Gent gesmokkeld. In Gent ontstonden fabrieken waar textieldraad werd gesponnen door met stoom aangedreven Jenny's. Dat was het begin van de industriële revolutie die later ook in Nederland (rond 1850) een aanvang nam.

Mondje rilt, en niet alleen van de winterkou. De fabriek is een donker gat, een wereld van schaduwen.

'Schouders recht en maak je groot,' had zijn ma gezegd, maar hoe kon hij zich met zijn één meter veertig groot maken tussen al die kerels die voor de fabriekspoort aan het wachten waren?

Het is Mondjes eerste werkdag. Dankzij buurvrouw Joske, of beter: dankzij haar broer die fabrieksupzichter is, heeft hij een baantje gekregen. Dertig cent zal hij krijgen voor zijn werk vandaag. En morgen nog eens dertig en de dag daarna nog eens. Het is eigenlijk niet zoveel, maar voor Mondje is het een fortuin. Genoeg om brood en kaas voor hem en zijn twee zussen te kopen. Zijn moeder maakt pruiken voor een winkel op de Kraanlei, maar dat levert niet veel op. Pruiken zijn uit de mode.

'Wat kom jij hier doen?' hoort Mondje. Achter hem staat Tiest, de bullebak. Op de dag voor Kerstmis gaf hij Mondje nog een klap, alleen maar omdat Mondje naar hem had gekeken. Tiest is een hoofd groter dan hij. 'Nou, antwoord! Wat moet je?' vraagt Tiest.

'Werken,' zegt Mondje.

'Werken, jij?' spot Tiest.

Mondje antwoordt niet.

'Is je pa al terug?'

Mondje voelt zijn hart samenknijpen. Zijn pa is gaan werken in het zuiden van België, in de mijnen.

'Al acht maanden is hij weg, toch?'

Waarom komt hij niet terug?' vraagt Tiest.

'Nou, iemand moet toch de kolen uit de grond halen,' zegt Mondje.

Tiest kijkt dommig.

'Als mijn pa niet meer in die mijn gaat, dan komen er geen kolen naar Gent, dan vriezen je tenen er 's nachts af en dan werken de stoommachines niet,' zegt Mondje trots, alsof het lot van heel Gent in handen ligt van zijn vader.

Tiest wrijft over zijn snorretje. Als je dat een snorretje kunt noemen. Mondje denkt dat Tiest de pluisjes onder zijn neus heeft zwartgemaakt zodat het lijkt of hij al een snor heeft.

Er wordt gefloten en de poort van de hal piept open. De menigte stroomt naar binnen en Mondje is opgelucht als hij Tiest niet meer ziet. De arbeiders lopen naar hun machines. Door de grote, hoge ramen valt het zonlicht naar binnen en lijkt

het wel of het de zon zelf is die de schaduwen over de machines wegtrekt als een lakken. Dat zijn ze dan, denkt Mondje, de machines die katoen weven. De Jenny's.

Mondje weet niet waar hij naartoe moet. Vijf minuten later staat hij nog steeds bij de poort. Hij denkt dat buurvrouw Joske hem een poets heeft gebakken, dat hij hier helemaal niet mag werken en dat hij vanavond geen dertig centimen zal krijgen.

'Ben jij Edmond?' hoort hij. Voor hem staat de opzichter. Achter een van zijn oren, groot als potdeksels, zit een potlood. Hij kijkt naar een vel papier dat op een plankje is vastgeklemd. 'Meekomen,' zegt hij en Mondje volgt hem de wenteltrap op.

Op de tweede verdieping is net zo'n hal als op het gelijkvloers. Allemaal machines. Het lawaai is oorverdovend.

'Hé Tiest! Leg jij het even uit aan die kleine?' roept de opzichter.

Mondjes hart zinkt als Tiest komt en de muts van zijn hoofd trekt.

'Geen hoofddeksels. En stroop je mouwen op,' zegt Tiest.

'Wat?'

'Zie je die wielen?' roept Tiest en hij wijst naar de zware, gietijzeren wielen die in twee rails heen en weer gaan. 'Laatst was er een jongen wiens mouw gegrepen werd. Zijn hand werd verpletterd onder een wiel. Zijn vingers waren allemaal pleite. Ze hebben de machine een half uur stilgelegd. Dat was niet naar de zin van de opzichter.'

'En de jongen?' vraagt Mondje.

Tiest hoort hem niet en Mondje moet het roepen: 'Wat gebeurde er met de jongen?'

'Die stommerd zag zo wit als een kaars. Een halve emmer bloed heb ik opgedweild,' roept Tiest. Hij wijst naar de machine die stampt en piept en vingers afrukt. Meer dan dertig stukken katoen staan als dikke, vormeloze kaarsen op spillen in een houten rek. Een ijzeren wagentje trekt er dertig draden uit, langzaam, zodat ze niet breken. Als de draad een paar meter lang geworden is, keert het wagentje vanzelf terug en windt het de draden om dertig spoelen.

'Dat is Jenny,' zegt Tiest. 'Een monster van hout en ijzer dat met opzet pluisjes katoen laat vallen zodat jongens zoals wij eronder moeten kruipen om ze op te rapen. Als je even niet oplet, krijgt ze je te pakken.'

'Hou op met je onzin,' zegt Mondje.

'Nee, ik klets niet. Zeg me na: Jenny is een monster,' zegt Tiest.

Maar Mondje zegt niets na, want hij is geen kind en Tiest is een druktemaker.

'Eén ding mag je niet vergeten: tellen tot twaalf,' zegt Tiest. Dan duikt hij onder de dertig gespannen draden door en raapt op handen en voeten de gevallen stukjes katoen op. Nog voor Mondje tot twaalf heeft geteld, is Tiest terug en gooit hij de stukjes in een mand. 'Zo, nu weet je alles,' zegt Tiest en hij stapt weg.

De eerste keer vergeet Mondje te tellen en durft hij maar twee katoenstukjes op te rapen voordat hij van onder de draden vandaan kruipt. Hij observeert het ijzeren wagentje dat nooit stilvalt en aangedreven wordt door de stoomketel die ergens in dit gebouw moet staan. Dan duikt hij weer onder de draden. Hij kan de olie op de wielen ruiken, het hout waarop de proppen staan en de bloemige geur van katoen op zijn vingers. Dit keer raapt hij alle pluisjes op.

De hele dag plukt Mondje katoendeeltjes van de vloer af en elke keer telt hij tot twaalf. Na drie uur mag hij neerzitten op de vloer en krijgt hij een beker met lauwe uiensoep en een stukje brood.

‘Heb je al je vingers nog?’ vraagt Tiest naast hem.

‘Alle acht,’ zegt Mondje en Tiest lacht.

Mondje durft niet aan zijn schedel te voelen, daar waar een pluk haar is uitgerukt. Een uurtje ervoor was zijn haar verstrikt geraakt in een katoendraad. Drie tellen duurde het voor hij zich kon losrukken en maken dat hij op tijd wegraakte.

In de namiddag trekt het zonlicht weg uit de zaal en worden de schaduwlakens weer over de stilgevalen machines getrokken. Mondje is duizelig van vermoeidheid.

‘Een dag is lang,’ zegt Tiest.

De opzichter komt eraan.

‘Edmond, je bonnetje, dat geef je af aan het loket. Krijg je dertig centimen.’

‘Dank u meneer,’ zegt Mondje.

‘Is dat alles wat hij krijgt?’ vraagt Tiest.

‘Hou je mond of jij krijgt geen bon vandaag,’ blaft de opzichter.

‘Hij heeft evenveel gewerkt als ik. Dat zijn vijftig centimen,’ zegt Tiest.

‘Het is zijn eerste dag,’ zegt de opzichter.

‘Vijftig centimen,’ herhaalt Tiest.

De opzichter zucht. Hij kijkt naar de wachtenden die ook nog een bon moeten krijgen. Hij trekt de bon met dertig cent uit Mondjes vingers en geeft hem een ander. Mondje leest een vijf en een nul.

‘Verlies hem niet,’ zegt Tiest.

Mondje en Tiest lopen samen naar huis door de smalle straatjes. Vrouwen halen de was naar binnen. Uit een open raam drijft de geur van warme melk. Mondje voelt zich groot. Net zo groot als Tiest. ‘Zie ik je morgen, maat?’ vraagt Tiest.